

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Тема: Агресивність підлітків: дослідження і
корекція

Виконав: студент 4 курсу, групи П-4
спеціальності 053 «Психологія»

Кампов К. М.
(прізвище та ініціали)

Керівник Марценюк М.О.
(прізвище та ініціали)

Рецензент Угрин О.Г.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ	
1.1. Поняття агресії та її різновиди	7
1.2. Індивідуальні варіанти підліткової агресивності та фактори, що впливають на її формування	17
1.3 Технологія корекційно-розвивальної роботи з агресивними підлітками.....	26
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ	
2.1 Методологія та організація проведення емпіричного дослідження..	31
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	41
2.3 Психолого-педагогічні рекомендації зі зниження підліткової агресивності.....	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Проблема агресії є дуже актуальною у світовій психології. Постійно зростаюче у всьому світі насилля та деструктивність привернули увагу спеціалістів та широкого загалу до всебічного дослідження сутності та причин агресивної поведінки людей. Проблема агресивної поведінки розглядається в різних аспектах: у психології особистості, соціальній психології, дитячій психології, тощо.

Проблема агресивної поведінки найгостріше постає у підлітковому віці, коли здійснюється перехід до нового щабля розвитку особистості, адже посилюється негативізм, частішають випадки проявів жорстокості та агресивності. Підвищена агресивність підлітків є однією з найбільш гострих проблем не лише для педагогів і психологів, а й для суспільства у цілому. Статистика свідчить про зростання злочинів, антисоціальних дій, що здійснюються підлітками та молоддю. Зростаюча хвиля підліткової злочинності та збільшення кількості дітей, схильних до агресивних форм поведінки, висувають на перший план завдання вивчення психологічних умов, які викликають подібні явища. З огляду на цей факт надзвичайно важливо зрозуміти, що саме спричиняє прояв агресії серед учнів підліткового віку.

Практика показує, що прояви агресивності часто трапляються саме у підлітковому віці (бійки, негативне ставлення одне до одного, бажання образити однолітка неприємними словами, бійки, навмисне влаштування конфліктів, небажання поступитися, ділитися, у відповідь на звичайні розпорядження прагнення зробити все навпаки, псування речей та предметів).

Шкідливість агресивності для даного віку поглиблюється тим, що саме у цей період відбувається інтенсивний розвиток особистості, засвоєння соціальних норм поведінки та моралі. Важливо вчити підлітків конструктивно взаємодіяти з однолітками, дорослими, адже засвоєні форми поведінки у даному віці багато в чому визначають її у подальшому житті.

Підліток всіма існуючими органами чуття, своїм розумом та невеликим життєвим досвідом пізнає світ, реагує на нього, з дрібних кольорових скелець поступово складає багатобарвну мозаїку власного самобутнього досвіду життя. Картинка може виявитися гарним світлим творінням, пронизаним сонячними променями. Такий портрет нестиме у світ відчуття щастя і повноти життя, впевненості у своїх силах, доцільності власного буття, потреби іншим людям. Однак, перед нами може постати страхітливе зображення в темних тонах, переповнене стражданням і ненавистю, душевним болем і відчуттям нестерпної безвиході, сплюндрованої нерозквітлої любові. Ми можемо споглядати і недосконалу, незавершену мозаїку, яка сповіщатиме про невизначеність, про її невпевненість щодо способу власного життя, вибору життєвого орієнтиру.

У зарубіжній психології накопичився великий досвід у вивченні агресивної поведінки людини. Початок у вивченні агресивності людини заклали роботи З. Фрейда, який вважав цю якість невід'ємною від людської природи. Теоретичні положення розглядаються в рамках інстинктивістського (З. Фрейд, К. Лоренц), біологічного (В. Гесс, Р. Джекобс, С. Меднік, Д. Олдс), фрустраційного (Дж. Долард, Л. Дуб, Н. Міллер), когнітивного (Л. Берковіц, Л. Ерон, Д. Зілманн, Л. Х'юсманн), соціального (А. Бандура, А. Басс, Р. Берон та Д. Річардсон, Б. Крейхі) підходів, кожний з яких подає своє трактування агресії.

У вітчизняній психології проблема агресії висвітлена у працях Б. С. Братуся, С. М. Єніколопова, Л. Ю. Іванової, Н. Д. Левітова, А. А. Налчаджяна, Н. О. Ратінової, А. О. Реана, Т. Г. Румянцевої, І. О. Фурманова, О. В. Хреннікова. Дослідження цих авторів спрямовані на вивчення самої сутності агресії, умов становлення агресивної поведінки, причин її виникнення та шляхів подолання агресивних проявів у підлітків.

Деструктивний характер даного явища підкреслюється низкою наукових досліджень, в яких агресія розглядається в контексті девіантної поведінки та злочинності (Н. В. Анікіна, С. М. Єніколов, Л. П. Конишева, Н. О. Ратінова,

В. Г. Степанов, В. В. Устінова). При цьому вітчизняні дослідники розглядають агресивного суб'єкта як такого, що інтегрує в собі внутрішні та зовнішні впливи, тоді як зарубіжні науковці (А. Бандура, Р. Уолтерс, Г. Паренс, Дж. Паттерсон, М. Раттер, А. Фройд, М.Кляйн, Е.Фромм, К. Лоренц,) зосереджують увагу на пошуці окремих детермінант прояву агресії.

Підвищена агресивність підлітків є однією з важливих проблем сьогодення. Учні з агресивною поведінкою завдають клопоту не лише оточенню, а й собі. Як зазначають педагоги, які працюють з надміру рухливими, імпульсивними та агресивними школярами, налагодити з ними контакт і досягти взаєморозуміння досить нелегко. Навіть один агресивний учень в групі своєю поведінкою ставить перед педагогами складні завдання: як відреагувати на спалах гніву, неслухняність, імпульсивність, як допомогти налагодити контакт з однолітками?

Інтенсивний розвиток особистості, який відбувається в підлітковому віці, засвоєння соціальних норм багато в чому визначають поведінку людини у подальшому житті. Саме важливість даного вікового періоду для подальшого гармонійного розвитку особистості зумовила вибір теми нашої кваліфікаційної роботи – „*Агресивність підлітків: дослідження і корекція*”

Мета дослідження полягає у діагностиці агресивності та її проявів в підлітковому віці та у окресленні напрямку психокорекційної роботи по подоланню цих проявів.

Об'єкт дослідження: агресивна поведінка.

Предмет дослідження: діагностика і корекція агресивності підлітків.

Для реалізації поставленої мети було поставлено наступні **завдання:**

1. Проаналізувати проблему підліткової агресивності у науковій літературі та виявити її особливості у сучасних підлітків.
2. Підібрати діагностичний інструментарій та дослідити сутність агресивності особистості та її особливостей; виявлення ступеню підліткової агресивності.

3. Окреслити психолого-педагогічну програму психокорекційної роботи з подолання проявів агресивності у підлітків та надати рекомендації для її зниження.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз літератури з психології, наукових праць; систематизація теоретичних даних;

емпіричні: спостереження, бесіда, психодіагностичне тестування із використанням комплексу методик (проективна методика «Малюнок неіснуючої тварини» (автор - А.Л.Венгер); методика діагностики рівня тривожності Ч. Д. Спілбергера - Ю. Л. Ханіна; методика «Опитувальник агресивності А. Басса та А. Даркі), з використанням методів математичної обробки даних.

База дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі Мукачівської ЗОШ № 11; в дослідженні приймали участь учні 7 - 8 класів в кількості 35 підлітків, учнів 7-8 класів ЗОШ №11 м. Мукачева, з яких 17 дівчат та 18 хлопців.

Практичне значення отриманих результатів. Результати нашого дослідження можуть бути використані батьками, практичними психологами, соціальними працівниками, педагогами в роботі з учнями середніх класів з діагностичною, корекційною та розвивальною метою.

Публікації під час навчання.

Кампов К.М. Індивідуальні варіанти підліткової агресивності./К.М.Кампов, М.О.Марценюк// збірник статей Міжнародної наукової інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації суспільства» , випуск №59. 29.05.2020 року. Переяслав-Хмельницький університет Григорія Сковороди. 226 с. – С.84.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків, виконана на 60 сторінках друкованого тексту.

ВИСНОВКИ

Здійснений теоретичний аналіз проблеми підліткової агресивності та її особливостей у сучасних підлітків у науковій літературі дозволяє нам зробити ряд висновків.

Питання агресії є дуже актуальним у світовій психології. Різноманітності проявів агресивної поведінки людей присвячено багато праць. Найбільш повне описання можна знайти в працях К. Бютнер, Д. Річардсона, Р. Верона, Н. Д. Левітова, К. Лоренца, Т. Г. Румянцевої, А. А. Реана, Е. Фромма, З. Фрейда, Ч. Ломброзо, Е. Дюркгейма, А. Бандури та інших.

Численні теорії, що існують сьогодні в науці та пояснюють природу агресії засвідчують, що: прояв агресії пояснюють біологічні і соціальні чинники; агресія може бути не тільки жорстокою, але й нормальною реакцією індивіда в ході боротьби за виживання; агресивні дії можуть бути ослаблені або направлені в соціально прийнятні рамки за допомогою позитивного підкріплення неагресивної поведінки, орієнтації дитини на позитивну модель поведінки.

Підвищена агресивність підлітків є однією з важливих проблем сьогодення. Становлення агресивної поведінки підлітків – це складний і багатогранний процес, в якому діють безліч чинників. Агресія виступає гальмом самореалізації індивіда, оскільки спрямована на руйнування та пригнічення розвитку його позитивних якостей та сприяє деструктивному взаємовідношенню особистості із оточуючим середовищем. А у середовищі школярів особливо помітні різного роду деструкції, адже вони ще не мають достатньо вмінь та досвіду у комунікації і процесі спілкування.

Агресивні прояви підлітків обумовлюються найчастіше такими причинами як: приниження дитини, підвищена тривожність, імпульсивність, проблеми з самооцінкою, вияв суперництва, результат фрустрації, засвоєння еталонів агресивної поведінки в найближчому соціальному середовищі.

В емпіричній частині ми поставили за мету підібрати діагностичний інструментарій та дослідити особливості агресивності підлітків та їх

особливостей, ступеню її прояву та здійснювалося за допомогою ряду методик: проективної методики «Неіснуюча тварина», «Методики діагностики тривожності» Спілбергера-Ханіна та «Методики діагностики агресивності» А. Басса і А. Даркі.

Емпіричне дослідження агресивності та форм агресії в підлітковому середовищі та аналіз результатів дозволяє нам констатувати наступне:

- агресивна поведінка підлітків носить відкритий характер і виникає як реакція психологічного захисту у важких ситуаціях;
- агресивність часто формується у відповідь на тривожні переживання підлітка;
- для підліткового віку найбільш характерні такі форми прояву агресії, як вербальна, фізична, непрямая агресія та негативізм;
- отримані нами показники агресії мають тісні значимі зв'язки між собою;
- рівень агресивності у хлопців вищий ніж у дівчат, а також має більший діапазон вираження;
- рівень підозрливості та образи у дівчат вищий ніж у хлопців;
- зниження віку прояву агресивних дій та підвищення агресивної поведінки у дівчаток;
- вплив на підлітка групи ровесників, що можуть формувати асоціальну шкалу життєвих цінностей;
- вплив на формування агресивності способу життя, середовища, мікроклімату сім'ї, стилю і кола спілкування;
- актуальність та необхідність психокорекції, що повинна зменшити частоту агресивних проявів у поведінці.

Подолання та корекція агресивної поведінки підлітка – складний процес, адже йдеться про перебудову уставлень особистості та звичних способів реагування. Але основним є те, що підліток повинен відчувати, що його люблять, цінують і приймають. Власне корекційну роботу слід проводити у

напрямку зниження агресивних тенденцій у підлітків, навчання способів регуляції емоційних станів, конструктивних форм поведінки, розвитку емпатійних здібностей, набуття навичок вираження гніву в прийнятих формах, оволодіння техніками контролю над негативними емоційними станами.

Беручи до уваги актуальність теми нами було окреслені психолого-педагогічну програма психокорекційної роботи з подолання проявів агресивності у підлітків, що здійснюється в форматі тренінгу, а також були надані рекомендації для дорослих, що працюють з підлітками задля її зниження.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>